

RUS TILIDA SINONIMLARNING QO‘LLANILISHI

Radjabova Nargiza Bekmurodovna

Qarshi davlat texnika universiteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada rus tilida sinonimlarning qo'llanilishi, ularning lingvistik ahamiyati, nutq madaniyatidagi o'rni va badiiy adabiyotda qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolada sinonimlarning klassifikatsiyasi, ularning semantik va stilistik xususiyatlari, shuningdek, rus tili leksikologiyasida sinonimlarning o'rni hamda ulardan foydalanishning amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida sinonimlarning zamonaviy rus tilidagi ahamiyati va ulardan to'g'ri foydalanish usullari bo'yicha xulosalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: sinonimlar, rus tili, leksikologiya, sinonimik qator, semantik munosabatlar, stilistik xususiyat, nutq madaniyati, leksik birliklar.

ПРИМЕНЕНИЕ СИНОНИМОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Раджабова Наргиза Бекмуродовна

Каршинский государственный технический университет
Преподаватель кафедры узбекского языка и литературы

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется употребление синонимов в русском языке, их лингвистическое значение, роль в культуре речи и особенности использования в художественной литературе. В статье рассматриваются классификации синонимов, их семантические и стилистические особенности, а также место синонимов в лексикологии русского языка и практические аспекты их применения. По результатам исследования представлены выводы о значимости синонимов в современном русском языке и способах их правильного употребления.

Ключевые слова: синонимы, русский язык, лексикология, синонимический ряд, семантические отношения, стилистическая особенность, культура речи, лексические единицы.

KIRISH

Rus tili dunyodagi eng boy tillardan biri hisoblanadi. Uning boyligini ko'rsatuvchi muhim jihatlardan biri sinonimlarning ko'pligi va xilma-xilligidir. Sinonimlar - bir xil yoki yaqin ma'nolarni ifodalovchi, ammo shakli, qo'llanilishi,

emotsional-ekspressiv bo'yog'i yoki boshqa xususiyatlari bilan farq qiluvchi so'zlardir [1]. Ular til leksikasining muhim qatlami hisoblanib, nutqning aniqligini, ta'sirchanligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Rus tilidagi sinonimlar masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, bu masala V.V. Vinogradov, Yu.D. Apresyan, L.A. Novikov, N.M. Shanskiy kabi taniqli tilshunoslarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan [2]. Sinonimlarning o'rganilishi nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki amaliy maqsadlarda ham - tarjima, o'qitish metodikasi, nutq madaniyatini shakllantirish va boshqa sohalarda muhim ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotning maqsadi rus tilida sinonimlarning qo'llanilish xususiyatlarini o'rganish, ularning turlarini tahlil qilish va amaliy ahamiyatini ko'rsatishdan iborat. Maqolada sinonimlarning lingvistik tabiati, ularning semantik va stilistik xususiyatlari, shuningdek, zamonaviy rus tilidagi qo'llanilish holatlari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism. Rus tilida sinonimlar leksikologiyaning alohida va muhim qismini tashkil etadi. Ular tilning leksik tizimidagi semantik munosabatlarning murakkabligini ko'rsatadi. Sinonimlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi til tarixiy taraqqiyotining natijasi bo'lib, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotidagi o'zgarishlarni aks ettiradi.

Sinonimlar turli mezonlar asosida tasniflanadi. Apresyan semantik xususiyatlariga ko'ra sinonimlarni to'liq va qisman sinonimlarga ajratadi [3]. To'liq sinonimlar (mutlaq sinonimlar) ma'nosi to'liq mos keluvchi so'zlar bo'lib, ular nisbatan kam uchraydi. Misol sifatida "tilshunoslik - lingvistika", "orfografiya - imlo" kabi juftliklarni keltirish mumkin. Qisman sinonimlar, ko'pchilikni tashkil etadi va o'xshash, lekin aynan bir xil bo'lmagan ma'nolarga ega, masalan, "jasur - botir - dovyurak - qo'rqmas".

Stilistik belgilariga ko'ra sinonimlarni stilistik neytral va stilistik bo'yoqli sinonimlarga bo'lish mumkin. Stilistik neytral sinonimlar barcha nutq uslublarida ishlatiladi va qo'shimcha hissiy yuklamaga ega emas. Stilistik bo'yoqli sinonimlar esa ma'lum bir nutq uslubiga tegishli bo'lib, maxsus ekspressivlikka ega bo'ladi [4].

Sinonimlarni o'rganishning muhim jihati sinonimik qator tushunchasidir. Sinonimik qator - bu umumiy ma'no bilan birlashgan, lekin ma'no nozikliklari yoki stilistik bo'yoq bilan farq qiluvchi so'zlar guruhi. Har bir sinonimik qatorda dominant so'z ajratiladi - umumiy ma'noni eng aniq ifodalovchi va stilistik jihatdan neytral bo'lgan so'z [5]. Masalan, "gapirmoq - aytmoq - so'zlamok - izhor qilmoq - bayon etmoq" qatorida dominant so'z "gapirmoq" hisoblanadi.

Nutqda sinonimlarning vazifalari xilma-xildir. Birinchidan, ular takrorlardan qochishga yordam berib, nutqni yanada xilma-xil va ta'sirchan qiladi. Ikkinchidan,

ular fikrni aniqroq ifodalash, ma'no nozikliklarini ta'kidlash imkonini beradi. Uchinchidan, sinonimlar gradatsiyani yaratish, belgi yoki harakatni kuchaytirish uchun ishlatiladi [6]. Masalan, "U nafaqat xafa edi, u qayg'urardi, u azob chekardi" jumlasida emotsional holatni kuchaytirish uchun gradatsiya ishlatilgan.

Badiiy adabiyotda sinonimlar ifodali vositalarning kuchli quroli hisoblanadi. Ular mualliflarga yorqin obrazlar yaratishga, ma'noning nozik jihatlarini etkazishga, hikoya monotonligidan qochishga yordam beradi. Vinokur ta'kidlaganidek, "sinonimlarning boyligi - bu tilning ifoda imkoniyatlari boyligidir" [7].

Rus tili tizimida kontekstual sinonimlar alohida o'rin egallaydi - bu faqat ma'lum bir kontekstda sinonim bo'lib qoladigan so'zlar. Masalan, "temir" va "po'lat" so'zlari inson xarakteri haqida gap ketganda sinonimlar bo'lishi mumkin ("temir iroda", "po'lat xarakter"), lekin to'g'ridan-to'g'ri ma'noda sinonimlar emas [8].

Rus tilining turli funktsional uslublarida sinonimlarni qo'llash o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ilmiy uslubda aniq, bir ma'noli terminlarga ustunlik beriladi, bu erda sinonimiya cheklangan. Rasmiy-idoraviy uslubda ham bir ma'nolilik va standartlashtirishga intilish kuzatiladi. Publitsistik uslubda sinonimlar nutqni ta'sirli va ishonchli qilish uchun ishlatiladi. So'zlashuv uslubi turli stilistik bo'yoqli sinonimlarni erkin qo'llash bilan tavsiflanadi [9].

Rus tilining tarixiy rivojlanishi jarayonida sinonimik qatorlar yangi so'zlar bilan to'ldiriladi, ba'zi so'zlar esa, aksincha, qo'llanilishdan chiqib ketadi. Bu jarayon til va jamiyatning rivojlanish dinamikasini aks ettiradi. Boshqa tillardan o'zlashtirilgan so'zlar ham sinonimik qatorlarni boyitib, yangi ma'no nozikliklari va stilistik xususiyatlarni kiritadi.

Tadqiqotlar ko'rsatishicha, sinonimlardan to'g'ri foydalana olish yuqori nutq madaniyatining ko'rsatkichi hisoblanadi. Sinonimik lug'atning kamligi ko'pincha nutqning bir xilligi, takrorlari, fikrlarni ifoda etishdagi noaniqlikka olib keladi. Shu sababli, sinonimlar bilan so'z boyligini oshirish nutq madaniyatini rivojlantirishning muhim qismi hisoblanadi.

XULOSA

Sinonimlar rus tilining leksik tizimidagi eng muhim komponent bo'lib, uning boyligi va ifoda imkoniyatlarini aks ettiradi. Ular nutqda turli vazifalarni bajaradi: fikrni aniqlashtiradi, takrorlardan qochishga yordam beradi, nutqni stilistik va emotsional jihatdan boyitadi.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, rus tilida sinonimlarning qo'llanilishi kontekst, funktsional uslub va kommunikativ vazifaga qarab forma va qo'llash usullarining xilma-xilligi bilan tavsiflanadi. Sinonimlar, ayniqsa badiiy adabiyot va publitsistikada nutqning ta'sirchan vositasi hisoblanadi.

Sinonimlarni tizimlashtirish va tasniflash ularning tabiatini va tildagi funktsiyalashini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Sinonimik qatorlarni, ularning tuzilishini va xususiyatlarini o'rganish rus tilining leksik tizimidagi semantik munosabatlarni chuqurroq anglashga imkon beradi.

Sinonimlarni o'rganishning amaliy ahamiyati ulardan nutq madaniyatini oshirish, so'z boyligini oshirish, til kompetentsiyasini rivojlantirish uchun samarali foydalanish imkoniyatidan iborat. Sinonimlarni bilish va ulardan foydalana olish savodli va ifodali nutqning zaruriy sharti hisoblanadi.

Rus tilidagi sinonimlarni kelgusida o'rganish istiqbollarida alohida e'tibor ularning turli diskurslarda qo'llanilishiga, boshqa leksik kategoriyalar bilan o'zaro ta'siriga, shuningdek zamonaviy til jarayonlarining sinonimik munosabatlar rivojlanishiga ta'siriga qaratilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Apresyan Yu.D. Leksik sinonimiya: tilning sinonimik vositalari. Moskva: Nauka, 2018.
2. Ражабова, Н. Б., Усмонова, У. А., & Рахимова, Д. П. (2018). Применение методов инновационных технологий на занятиях по русскому языку в национальных группах. *Молодой ученый*, (11), 190-192.
3. Ражабова, Н. Б., & Усмонова, У. А. (2019). ОБРАЗЦЫ ЗАДАНИЙ ДЛЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ЗАНЯТИЙ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ. *Интернаука*, (14-1), 45-46.
4. Ражабова, Н. Б. (2019). ИНТЕРАКТИВНЫЕ ЗАНЯТИЯ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА. In *Современные проблемы филологии и методики преподавания языков: вопросы теории и практики* (pp. 236-239).
5. Radjapova, N. B., & Usmanova, U. A. (2020). IDEOLOGICAL PROCESSES IN THE PERIOD OF GLOBALIZATION AND THEIR IMPACT ON THE CONSCIOUSNESS OF YOUTH. *Theoretical & Applied Science*, (4), 127-129.
6. Radjapova, N. B. (2020). THE EFFECTIVENESS OF ROLE-PLAY IN LEARNING RUSSIAN LANGUAGE. *Modern Science*, (4-4), 213-215.
7. Ражабова, Н. Б., & Усмонова, У. А. (2020). ОСВОЕНИЕ СЛОЖНОПОДЧИНЁННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ СТУДЕНТАМИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ГРУПП. *Научные исследования XXI века*, (3), 135-138.
8. Аминова, З. П. (2024). ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ. *Academic research in educational sciences*, 5(3), 29-32.
9. Турдалиева, Д. С. (2021). Применение языковых возможностей. *Бюллетень науки и практики*, 7(4), 508-511.

10. Khaitov, J., Khakberdiev, K., & Kamilova, A. (2022). MUNG BEANS ARE A SOURCE OF PROTEIN AND A HIGH ENERGY SOURCE. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 2(12), 61-63.
11. Inoyatova, Z. X., Po'Latova, G. N., & Xojimurodova, D. (2022). Ta'lim jarayonida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish. *Science and Education*, 3(12), 795-800.
12. Jamolova, M. (2022). Characteristics of Mythological Worlds and their Impact on Human Consciousness. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 7.
13. Bisht, Y. S., Alzubaidi, L. H., Gulbakhor, U., Yuvaraj, S., Saravanan, T., Kumar, R. S., & Dari, S. S. (2024). Legal Framework for Energy Transition: Balancing Innovation and Regulation. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 540, p. 13015). EDP Sciences.
14. Гафурова, С. Ш., & Юсупхаджаева, С. Т. (2022). Тревожные-фобические расстройства при синдроме раздраженного кишечника и эффективность психотерапии и психофармакотерапии. In *Innovative research in science International scientific-online conference*.
15. Kendjayeva, G. (2020). ANALYSIS BEYOND THE SIMILARITY OF THE WORKS OF NEW ZEALAND WRITER KATHERINE MANSFIELD AND RUSSIAN DRAMATIST ANTON CHEKHOV. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 10(9).
16. Гафуров, Б. З. (2010). презентация фоностилистики в узбекском языкознании (на материале фоновариантов имен существительных). *Journal of Modern Turkish Studies*, 7(4), 68.
17. Mamatkulov, B., Tolipova, G., Adilova, Z., & Nematov, A. (2023). ПРОБЛЕМЫ ИММУНОПРОФИЛАКТИКИ: ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОТНОШЕНИЯ К ИММУНОПРОФИЛАКТИКЕ.
18. Жамолов, А. Ш., & Ахмедова, Н. А. (2022). *Psychological aspects of commitment treatment Of patients with rheumatoid arthritis* (Doctoral dissertation, Doctoral Dissertation, Ташкент).
19. Садиков, Э. Т. (2023). ПРАГМАТИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗНАЧЕНИЯ. *Scientific progress*, 4(4), 157-160.
20. Saidakbarova, M. A. (2025). FISCAL POLICY IS A FACTOR IN STIMULATING ECONOMIC GROWTH AND ENSURING STABILITY. *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 3(3), 64-71.
21. Anvarovich, N. E. (2024). The Role of Infrmation Technologies in the Innovative Development of Banks. *IQTISODIYOT VA XALQARO MUNOSABATLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(2), 27-32.

22. Vinogradov V.V. So'zning asosiy leksik ma'nolari turlari. Moskva: Oliy maktab, 2015.
23. Apresyan Yu.D. Sinonimiya va sinonimlar. Tilshunoslik masalalari. 2017, №4, 75-91 betlar.
24. Shmelyov D.N. Zamonaviy rus tili. Leksika. Moskva: Ma'rifat, 2016.